

Literati naj bi bolj pazili predvsem na vseslovenske potrebe in kulturo tudi višjih slojev. Neslovenska javnost je bila dokaj dobro seznanjena tudi z gospodarskimi razmerami v obliki raznih potopisov in statistik. Če upoštevamo še pisanje o naravnih znamenitostih, po katerih je bila najbolj znana zlasti Kranjska, lahko zapišemo, da je bila »turistična propaganda« zelo dobra. Tudi o prebivalstvu dežel s slovenskim prebivalstvom je bilo zapisanih veliko lepih sodb. Posebno so hvalili njegovo jezikovno nadarjenost. Že kratek čas francosle vladavine naj bi pustil številne sledove. Tako na primer naj bi se v Borovljah pozdravljali sosedje: »Bo jour gospued! Gevatter?« Odgovor: »Je prau monsieur, wie geht es ihnen?« Dokaj dobro so bili predstavljeni tudi naši kulturni in znanstveni delavci. Ob številnih imenih se lahko vprašamo, kako nepopolno je naše poznavanje zlasti kulturne zgodovine, ker nismo upoštevali tudi tistih ustvarjalcev, ki so pisali nemško, imeli pa močno deželno in nekateri celo slovensko zavest. Ali ni celo Prešeren napisal zabavljico *An die Slovenen, die in deutscher Sprache dichten?* Ker avtorica ni upoštevala dnevnikov, še bolj pa zaradi siceršnjih političnih razmer, pogrešamo vesti o političnem razvoju med Slovenci. Če ugotavljam, da so se zavedali svojega slovenskega porekla, da so celo ugotavljali potrebo po slovenskih šolah in slovenski kulturi, posebno za višje sloje, potem formuliranje slovenskih političnih zahtev 1848. leta niti ni tako presenečenje.

Knjiga dunajske slavistke je nedvomno nadvse koristno napotilo za raziskovalce slovenske preteklosti, hkrati pa tudi obveza osrednjih slovenskih kulturnih ustanov, da vrsto teh tiskov, ki so bili sestavni del kulture naših prednikov, vsaj v kopijah hranimo tudi doma. Potrebna so razmeroma majhna sredstva. Če smo lahko prepričani, da bi se ta hitro našla, pa dvomimo o potrebni volji merodajnih faktorjev. Mnogim je namreč vse, kar se nanaša na Slovence, petnajsta briga. So namreč multikulturni. Taki so bili tudi mnogi naši predniki, toda z bistveno razliko. Ti so gradili na deželni in narodni zavesti, naši znanstveni yuppiji pa ne enega ne drugega nimajo, so a(nti)nacionalni, ko gre za koristi in potrebe lastnega naroda.

Stane Granda

Stane Granda, **Dolenjska v revolucionarnem letu 1848–49**. Novo mesto : Dolenjska založba, 1995. 522 strani.

Bliža se 150-letnica revolucije 1848, ki tudi za Slovence pomeni prvo širšo politično prebujo in nastopanje. Čas in dogajanje, ki je imelo za naš narod dalekosežne posledice in v tistem dogajanju upravičeno najdevamo začetek našega širšega političnega samozavedanja. Kljub kar številnim raziskavam tistega dogajanja, njegovih različnih vidikov in problemov, pa vsi avtorji še danes menijo, da je že skoraj 110 let staro delo Josipa Apiha *Slovenci in 1848. leto* še danes uporabno in v marsičem nepreseženo. Komaj kaj več kot leto dni nas loči od 150-letnice revolucije in bati se je, da spomin nanjo spet ne bo obeležen tako, kot bi bilo za raven slovenskega zgodovinopisja edino spodobno in pričakovano, to pa je z novo moderno razlago in ocenami Slovencev v tem letu, s problemi, hotenji, dosežki, z analizo in sintezo. Dobršen korak v to smer pa nedvomno predstavlja delo Staneta Grande *Dolenjska v revolucionarnem letu 1848–49*, ki je izšlo sicer z letnico 1995, dejansko pa že kar krepko spomladi 1996. Skoraj 500 strani obsežno delo (od strani 471–522 je namreč nemški povzetek) predstavlja zaključek večletnega ukvarjanja s to problematiko, z raziskovanjem, ki ga je avtor opravil v domačih in dunajskih arhivih in knjižnicah. Zelo lepo opremljeno knjigo pa je izdala novomeška Dolenjska založba.

Avtor je za raziskavo vzel področje nekdanje novomeške kresije, ki je poleg Dolenjske obsegala še Kočevsko in Belo Krajino na površini 4143 km² ali okoli 42 % celotne dežele Kranjske ali 1/5 današnje Slovenije. Štela je okrog 210000 prebivalcev in imela tedaj 7 mest, 6 trgov in 1828 vasi. Jedro knjige sestavlja sedem obsežnejših poglavij: najprej *Gospodarske in socialne razmere na Dolenjskem pred revolucijo* (strani 33–92); *Meščanska revolucija na Dolenjskem* (95–136); *Podželjje v revoluciji* (137–219), ki je najobsežnejše poglavje; *Frankfurtske volitve* (221–273); *Peticijsko gibanje* (275–327); *Volitve v dunajski parlament* (329–410) ter *Sloveniensi Blatt – prvi dolenjski časopis* (411–465). Tem poglavjem je na začetku dodan *Pogled v čas in prostor*, ki nam zelo na kratko predstavi širše razsežnosti revolucije v Evropi in Avstriji posebej. Nekam neobičajno šele temu sledi *Uvod*, v katerem nam avtor predstavi svoja izhodišča in razloge, zakaj se je odločil za to raziskavo. Drugo poglavje je pregled pisanih in tiskanih virov ter literature, za katerega menim, da je preveč splošno in premalo natančno, kar še posebej velja za literaturo, ker se večina literature na tem mestu ne omenja, pač pa le v opombah pod črto. Na koncu je kot deseto poglavje zelo kratek zaključek z naslovom *Življenje teče dalje*. Celotno delo je znanstveno podprto s 619 opombami. Prav na koncu je za slovenske razmere nenavadno obsežen povzetek v nemščini, ki obsega kar 50 tiskanih strani in so ga prevedli zakonca Marija in Feliks Bister ter Marjana Karer. Razveseljivo je, da sta se tako avtor kot založba odločila za tako obsežen povzetek, ker je le na takšen način mogoče tujini predstaviti temeljito in

zaokroženo celoto dela, ne pa samo nekatere teze. Zdi se mi velika pomanjkljivost in škoda, da ob vsem naporu volje in znanja in nenazadnje tudi denarja, ni prišlo še do natisa kazala oseb in krajev ter seznama literature. Brez tega ne izide v svetu že nobeno resno znanstveno delo več, kar pa Grandovo delo zagotovo je.

Kot je v uvodu zapisal sam avtor, je njegov pristop k raziskavi problemski, ne pa kronološki. Rečemo lahko, da se mu je posrečil in da nam je podal plastično podobo dogajanja na Dolenjskem v letu 1848–49. Obilje različnih podatkov je avtor znal prikazati pregledno, delo je napisano v prijetnem tekočem jeziku, kar bo nekatere morda celo motilo, drugi pa bodo prav v tem videli posebno kvaliteto. Citati in primeri so iz živega dogajanja in življenja, ter se z njimi lahko vživimo v tisti čas in problematiko. Posebej bi opozoril na pregled gospodarskih in socialnih razmer, ki zajemajo tako vas kot mesto in trge, agrarne in socialne razmere, kulturne in zdravstvene, pa neagrarne dejavnosti in še kaj bi lahko našteali. Vidi se, da je gospodarska in socialna plat zgodovine avtorju še posebej pri srcu. Zelo zanimivo in novo je opisovanje odzivanja podeželja na revolucijo in pa odnos cerkve, ki je bil močno drugačen kot v lavantinski ali sekovski škofiji. Vzrok temu je bil, da je bil škof Wolf močna in avtoritarna oseba in ni dopuščal duhovnikom delovanja, za katerega ne bi sam vedel ali ga celo sploh sam ne odobril. Zato je vpletanje duhovnikov v revolucijo na področju ljubljanske škofije tudi manjše. Marsikaj novega je v poglavju o peticijah, kjer je govora tako o peticijah za Zedinjeno Slovenijo kot tudi o peticijah za združitev s Hrvatsko. Prvi dolenjski list *Sloveniensi Blatt* je izhajal od začetka julija do konca decembra 1848. Skupno je izšlo 26 števil v nemščini, doslej pa je bil malo opažen in malo ocenjevan. Granda ga je prvič bolj temeljito analiziral in okarakteriziral.

Rečemo lahko, da je Granda objavil temeljito in v marsičem temeljno delo ter pokazal na pot in dal tudi model, kako bi bilo treba obdelati leto 1848–49 na vsem slovenskem etničnem ozemlju. To pomeni, ob upoštevanju vseh gospodarskih, kulturnih, socialnih, nacionalnih, ideoloških in še kakšnih silnic. Viri še niso vsi registrirani in tudi za Dolenjsko še ni rečena zadnja beseda, vendar pa je Grandova knjiga dala zelo soliden temelj našemu vedenju o dogajanju v letu 1848 na sicer ne prav velikem ozemlju, vendar pa zelo zanimivem, saj se na njem prepletata zaostalost in ekstenzivno kmetijstvo z nastajajočim mestnim in trškim slojem ter uradništvom. Podobne podrobne študije bi gotovo dale zelo zanimive rezultate in spremenile marsikatero dosedaj šablonsko misel, saj je med tem Granda že sam v razpravi v *Radovljiskem zborniku* opozoril na zelo drugačne razmere na Gorenjskem. Vzpodbud in idej za raziskovanje tematike 1848–49 bo bralec ob prebiranju Grandove knjige našel dovolj.

Prav na koncu se mi zdi potrebno napisati tudi to, da se je založba močno potrudila in ob pomoči v knjigi navedenih sofinancerjev izdala tudi na pogled lepo knjigo in ji ni bilo žal sredstev za bogato ilustriranje del, kjer poleg zemljevida novomeške kresije najdemo še 23 slik in litografij in kar 53 reprodukcij dokumentov (časniki, volilni sezname, volilne izkaznice, pritožbe, peticije, glasovnice, poročila, sezname volilnih mož, zapisniki volitev), ki so vse manj znane, pa zanimive in važne za vpogled v tedanji način upravno-političnega in kulturnega delovanja.

Knjiga, ki se jo splača vzeti v roke.

Franc Rozman

Reinhard Kannonier, Helmut Konrad, **Urbane Leitkulturen**. Wien : Verlag für Gesellschaftskritik, 1995. 184 strani.

Pri knjigi, ki jo predstavljam, gre pravzaprav za prvo študijo, ki je izšla v okviru projekta »*Urbane Leitkulturen*«, ki poteka v sodelovanju med zgodovinskima inštitutoma univerz v Gradcu in Linzu. Projekt vodi *doc.dr. Reinhard Kannonier*, iz inštituta za zgodovino na univerzi v Linzu, in rektor univerze v Gradcu *dr. Helmut Konrad*. Naslednjo knjigo v okviru projekta lahko pričakujemo že letos spomladi.

Knjiga je rezultat dela sedmih avtorjev, ki se ukvarjajo z analizo procesa modernizacije štirih evropskih mest, pričujoča recenzija bo zato istočasno tudi predstavitev projekta, ki bo predvidoma potekal nekaj let zapored (obsegal pa bo časovno obdobje 1880–1955). Avtorji so se lotili primerjalne analize razvoja mestnih elit v obdobju 1880–1914. Izbrali so štiri srednjeevropska mesta, središča pokrajin z zelo različno kulturnopolitično zgodovino, jezikom itd.: Leipzig, Linz, Ljubljano in Bologno. Cilj raziskave je pokazati na skupne poteze in konstante, ki so značilne za razvoj kulture mestnih elit v procesu modernizacije na prostoru t.i. Srednje Evrope v tem časovnem obdobju. »Modernizacijo« ob tem razumemo kot proces, ki ga predstavlja sovpadanje hitrega razvoja posameznih področij oziroma družbenih podsistemov: industrializacije, razvoja tehnike, šolskega sistema, znanstvenih institucij, demokratizacije družbe, urbanizacije mest v najširšem smislu (tudi v smislu zunanjih simbolov, arhitekture, spomenikov itd.) in vsega, kar je sproščalo mobilnost meščanske družbe in v zunanjih stikih in v njeni notranji dinamiki.